

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 8 Issue 1, March 2024

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Arařtırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 18.01.2024

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 07.02.2024

DOI: 10.30692/sisad.1421700

KENDİ DÖNEMİNİN BASIN GÖRSELLERİYLE MUSTAFA KEMAL (ATATÜRK) VE CUMHURİYET

Mustafa Kemal (Atatürk) and the Republic with Press Images of His Period

Eminalp MALKOÇ

Doç. Dr.

İstanbul Teknik Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-5840-6922

malkocem@itu.edu.tr

Atf/Citation: Eminalp Malkoç (2024), "Kendi Döneminin Basın Görselleriyle Mustafa Kemal (Atatürk) ve Cumhuriyet", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.8, S.1, Mart 2024, s.43-64.

Öz: Cumhuriyet Bayramlarında yayın organları, cumhuriyetin anlam ve önemi doğrultusunda karikatür ya da grafik çizimler üretmişlerdir. Bunlar aracılığıyla yazılı metinlere ihtiyaç duymaksızın okuma-yazma bilen, bilmeyen toplumun her kesimine somut mesajlarını ilettikleri değerlendirilebilir. Yayın organları, çoğunlukla Mustafa Kemal Atatürk merkezli çizimleriyle konjonktürel etkilerle birlikte dolaylı ya da doğrudan durum tespiti yaptıkları gibi beklenti ya da kaygılarını da yansıtmışlardır. Özellikle gazetelerin grafik çizimlerine mümkün olduğunca toplu şekilde yaklaşıldığında büyük resim görülebilmektedir. Zira son derece düzenli kabul edilebilecek ya da sistematik bir bütünlüğün yanında birbirlerinin eksiklerini giderici ya da tamamlayıcı bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Bu sayede, 1923-1938 yıllarının grafik çizimleri (ve kısmen karikatürleri) ya da benzer görseller kanalıyla kamuoyu araçlarının Atatürk ve Cumhuriyet'e yönelik yaklaşımlarına, algı ya da tanımlamalarına çok kesin çizgilerle ulaşılabilir. Cumhuriyet Bayramı ve kutlamaları sırasında Türk basınında Mustafa Kemal Atatürk'ün nasıl işlendiği, algılandığı ve kitlelere nasıl aktarıldığı değerlendirilebilmektedir. 1923-1938 dönemi basınının Cumhuriyet kutlamalarındaki özellikle çizim ve grafik çizim gibi uygulamalarından Atatürk'ün güven, istikrar, güç, birlik, üretim, çalışma kültürü, kalkınma, çağdaşlaşma, barış ve gelecek vizyonu anlamına geldiği; bu yaklaşımlarla tanımlandığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet, Türkiye, Cumhuriyet Bayramı, 100. Yıl, Karikatür ve Grafik Çizimler

Abstract: During Republic Days, media organs produced cartoons or graphic drawings that aligned with the significance and importance of the republic. It can be assessed that, through these visuals, they convey concrete messages to everyone, whether literate or illiterate, eliminating the need for written texts. Media organs, mostly through their drawings centered on Mustafa Kemal Atatürk, not only assess the prevailing situation but also reflect their expectations or concerns. Particularly when approaching the graphic drawings of newspapers collectively, a comprehensive picture emerges. Besides a highly ordered or systematic integrity, one encounters an image that

compensates for or complements each other's deficiencies. In this manner, an examination of graphic drawings (and partly cartoons) or similar visuals from the years 1923-1938 reveals precise insights into the approaches, perceptions, or definitions of public opinion toward Atatürk and the Republic. It can be evaluated how Mustafa Kemal Atatürk was covered, perceived, and conveyed to the masses in the Turkish press during Republic Day and celebrations. It means Atatürk's vision of trust, stability, power, unity, production, work culture, development, modernization, peace and future, of the practices of the press of the period, especially drawing and graphic drawing, in the Republic celebrations; It is understood that it is defined by these approaches.

Keywords: Mustafa Kemal Atatürk, Republic, Türkiye, Republic Day, 100th Anniversary, Cartoons and Graphic Drawings.

GİRİŞ

Resmi bayramlar, devlet/toplum geleneklerinin oluşmasında, toplumsal/ulusal değerlerin tanımlanarak ve tanıtılarak kitlelere ya da yeni jenerasyonlara aktarılmasında işlev sahibi modern zamanlarda basın, kuşkusuz bu işlevleri etkili kılan başlıca araç kimliğini taşımaktadır. Basının işlev ve etkisini artıran elemanlar arasında görsellerin öncelikli konumu işgal ettikleri rahatlıkla söylenebilir. Özellikle fotoğraf, siyasi iktidarların denetime aldıkları ve aynı zamanda yararlandıkları bir kanal olmuştur.

Öte yandan basının resmi bayramlara yönelik toplumsal sorumluluk, işlev ya da beklentileri karşılama da fotoğraf, çizim, harita ve grafik gibi uygulamalar ön plana çıkmaktadır. Üstelik dönemselsel baskı teknolojilerinin imkanları çerçevesinde fotoğraf gibi iki boyutlu görsel malzemeler yaşananlara aracısız ulaşmayı sağlamaktadır.

Fotoğraflar dilsiz görsel işlevi görürken çizim, grafik, harita ve kroki gibi yarı dilli görsellerin söylemleri konjonktürün tanımlanmasını, tarihsel analizleri fevkalade kolaylaştırmaktadır. Gerek fotoğraf okumaları gerekse çizim ya da resimlerin semboller üzerinden analizi dönemin şartlarını, düşüncelerle yaklaşımları, fiziksel koşullar kadar basındaki görsel baskı teknolojisinin evrimine uzanacak şekilde yadsınamayacak sonuçların elde edilmesine yardımcı olmaktadır (Malkoç, 2023a, s.2112-2114; Acun, 2004, s.95-118; Acun, 2007, s.12-13; Baykal, 2022, s.99-102).

Bu çalışma, modern Türkiye'nin kurtarıcısı ve kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatta olduğu yıllarda yine banisi olduğu Cumhuriyet ile ilişkisinin özellikle Türk basınının grafik çizimlerine nasıl yansıtıldığını incelemektedir. Bundan dolayı Atatürk döneminde Cumhuriyet Bayramlarında basının başvurduğu görsellere odaklanılmış ve özellikle Atatürk ve Cumhuriyet'i birlikte konu alan görsellere kaynak olarak başvurulmuştur. Zaten basın görselleri üzerinden Atatürk odaklı bir cumhuriyet okumasına gidildiğinde özellikle çizimler fotoğraflardan farklı olarak toplumsal bilinçaltını yansıtması ve geçerli yaklaşımlar hakkında ipuçları vermesi bakımından dikkate değerdir. Ayrıca kişi ya da objelerin nasıl ne şekilde algılandığını, olay ya da gelişmelere nasıl yaklaşıldığını doğrudan göstermektedirler. Üstelik Mustafa Kemal Atatürk, «Cumhuriyet'i en büyük eseri» olarak tanımladığından O'nu doğrudan içeren görsellerin tercih edilmesi, doğal olduğu kadar bir zorunluluktur.

Yayın Organlarının Cumhuriyet Bayramı Düzeni

Türkiye'de 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'e geçiş, 1925 Nisan'ında ulusal bayram kimliğine kavuşmuş ve aynı yılın Ekim'inde bayram olarak kutlanmıştı (TBMMZC, 1341, s.153,156-157). Özellikle gazeteler, ilk yılından itibaren 29 Ekim tarihinde grafik çizimlere yer verirken 30 ya da 31 Ekim tarihlerini daha çok gerçekleştirmiş törenlerden kesitleri konu alan fotoğraflara ayırmışlardı. Dolayısıyla 29 Ekim günlerinde gazetelerin ilk sayfalarında grafik çizimler; 30 ve 31 Ekim günleri tören fotoğrafları yoğun kullanılmıştır.

Gerek 1924 Ekim’inde gerekse Cumhuriyet’in ulusal bayram konumuna ulaştığı 1925 sonrasında kutlamalarla ilgili basında kullanılan görsellerin özellikle çizimlerin az detaylı ve son derece mütevazı olduğu gözlemlenebilmektedir.

29 Ekim 1924 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin ilk sayfasındaki çizimde arkasından güneş doğan Türk bayrağına sarılı kadın, başında ortasında hilal bulunan bir defne taç takıyordu¹ ve sağ eliyle göğe doğru uzatarak cumhuriyet yazılı bir çelenk tutuyordu. Ülke, başarı-güven, barış, umut-aydınlık gelecek ve cumhuriyetin önceliğini, el üstünde tutulmasını vurgulayan; aslında fazla detay içermeyen bu çizim dışında *Tevhid-i Efkar*, 29 Ekim’de Mustafa Kemal Paşa ve eşinin; 31 Ekim tarihli *Cumhuriyet*, İstanbul’daki kutlamalardan çok etkinliklere katılan şehrin ileri gelenlerinin fotoğraflarını yayımlamıştı (*Tevhid-i Efkar*, 29 Ekim 1924, s.1; *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1924, s.1; *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1924, s.1; *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1925, s.1; *Milliyet*, 30 Ekim 1927, s.1).

Resim 1, 2, 3. 29 Ekim 1924 Tevhid-i Efkar, 29 ve (sırasıyla) 31 Ekim 1924 Cumhuriyet

¹ Defne yaprağı ve çelengine, -başta mitoloji, halk kültürü ve inanç olmak üzere- farklı alanlarda farklı anlamlar yüklenmektedir. Bu açıdan yaklaşıldığında barış, zafer, erdem, sadakat ve ölümsüzlük öncelikli olmak koşuluyla kısa sayılmayacak bir liste rahatlıkla oluşturulabilir (Reyhanoğlu-Özcan, 2021, s.63-83). Öte yandan 6 Ekim 1923 tarihli İstanbul’un Kurtuluş törenlerinin hazırlıkları sırasında şehrin bazı sokak ve hükümet binalarının defne dal ve yapraklarıyla süslenmiş olması anlamlı ve dikkat çekicidir (Şahin, 2023, s.135-153). Bu çalışmanın konusunu oluşturan kaynakların/görsellerin özellik ve bütünlüklerine dayanılarak barış, başarı ve sürdürülebilirlik sembolü olarak kullanıldığı değerlendirilmiştir.

Resim 4, 5. 31 Ekim 1925 Cumhuriyet-30 Ekim 1927 Milliyet

30 Ekim 1927 tarihli *Cumhuriyet*'in birinci sayfasındaki çizim, omuzundan beline inen ayyıldızlı kuşak takan, sol elinde Türk bayrağı sağ elinde üstünde ayyıldız bulunan kalkan taşıyan zırh giymiş kadın ve arkasından içinde cumhuriyet yazan güneşin doğuşunu içeriyordu. Burada da yine kadınla ülke sembolleştirilirken -adeta biraz bilinçaltına hitap eder şekilde- başarı/zafer, savunma-güvenlik, barış ve aydınlık geleceğin ümidi gibi vurguları öne çıkartılmak istenmişti (*Cumhuriyet*, 30 Ekim 1927, s.1). 1930'ların sonlarında smokin ve silindir şapkalı fotoğraflarıyla Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, *Cumhuriyet*'in öncelikli simgesi ve imajı olarak ön sayfaların merkezindeydi (*Ulus*, 30 Ekim 1937, s.1)

Resim 6, 7. 30 Ekim 1927 Cumhuriyet-30 Ekim 1937 Ulus

1920’li ve 1930’lu yıllarda gazetelerin klişeleşmiş düzenlerinin -29 Ekim’de grafik çizimlerin sonraki günlerde tören fotoğraflarının yayımlanmasının- dışına çıkan örneklerle de karşılaşılmaktadır. Nitekim 29 Ekim 1931 tarihli *Vakit*’in ön sayfasında -Cumhuriyet Bayramı törenlerinin fotoğraf karesini anımsatır şekilde- izci geçişini ve Mustafa Kemal’in selamlamasını içeren çizimlere başvurulmuştu. Bir anlamda sonraki günlerin fotoğraflarının provası çizimle yapılmıştı (*Vakit*, 29 Teşrinivevvel/Ekim 1931, s.1). *Ulus* gibi bazı gazeteler tarafından ilerleyen tarihlerdeki Cumhuriyet Bayramlarında (çoğunlukla 30 Ekim’de) Cumhuriyet eki çıkartılmış; bu eklerde de grafik çizimlere yer verilmişti.

Resim 8, 9. 29 Teşrinivevvel/Ekim 1931 Vakit-30 Ekim 1938 Ulus

30 Ekim 1938 tarihine ait *Ulus*’un Cumhuriyet ekinde grafik çizimlerin dikkat çeken gelişmiş örneklerinden birine başvurulmuştu. Çizimde kadın/ülke, başarı, barış, huzur, sükunet, (havada uçuşan şalla) özgürlük, adalet, üretim (tarım, sanayi ve sanat-heykeltraşlık) ve yeşil çevre anlayışı temsil ediliyordu. Hatta görselde modernleşmeyle bütünleşik şekilde “Cumhuriyet kadınının” yeni toplumsal rolünün yansıtıldığı, her anlamda/açıdan kapalıktan uzak modern kadının “ideal modeli”nin sembolleştirildiği düşünülebilir. Üstelik bu yaklaşımdan hareketle görselde Türk kadını “milli ülkünün” en önemli figürlerinden biri olarak ifade ediliyordu. Atatürk’ün at üstündeki heykeli ise sanatsal gelişmeyi, heykelin konumu da O’nun rehberliğini sembolleştirmişti. Çizim bütünüyle Cumhuriyeti, Türk Devrimini ve ülkenin geldiği konumu sergiliyordu ve bunların sürdürülebilirliği iddiasını ortaya koyuyordu (*Ulus-Cumhuriyet*’in 15. Yıl Özel Eki, 30 Ekim 1938, s.1).

Cumhuriyet’in En Erken Evresi

Mizah dergilerinin bazıları özellikle karikatür[k]ler² kanalıyla ve Mustafa Kemal Paşa’ya odaklanmış bir yaklaşımla ilan tarihinden daha önce Cumhuriyet’i adeta kutlamaya başlamışlardı. Nitekim *Akbaba*’nın 1 Ekim 1923 tarihli karikatür[k]ü bu açıdan etkileyici bir örnekti.

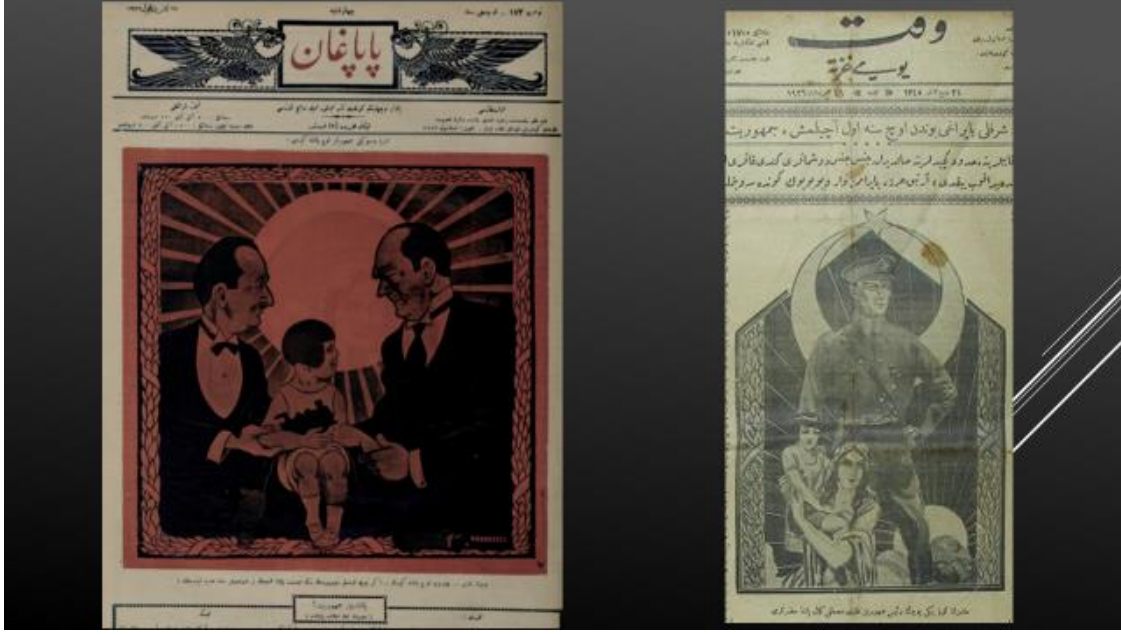
² 1970’lerin sonlarında Karikatürcüler Derneği tarafından aylık dergi kimliğiyle *Karikatürk* çıkarılmaya başlanmıştı. *Karikatürk*ten daha eski olan *karikatürkiyeyi* Turgut Çeviker kullanmıştı. Malkoç’un 2023 tarihli çalışmasında, Türkiye’de geç ortaya çıkmakla birlikte son dönem Osmanlısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında mizah dergilerinin yoğun karikatür yayınlarına ve bunların özgünlüğüne vurgu yapmak amacıyla karikatür yerine karikatür[k] ifadesi tercih edilmiştir (Malkoç, 2023b, s.332).

Karikatür[k]te Mustafa Kemal Paşa'nın göğsünden beline üstünde cumhuriyet yazan bir kuşak uzanıyordu. Askeri üniforması ise duvara asılmıştı. Karikatür[k]ün altına ise «Güzele ne yakışmaz!» açıklaması yazılmıştı (Akbaba, 1 Teşrin-i Evvel 1339, s.1; Malkoç, 2023b, s.335-337,341-342). Kuşkusuz bu karikatür[k] cumhuriyet sistemi açısından keskin bir öngörü içerirken *Akbaba* açısından -özellikle derginin başyazarı Yusuf Ziya Bey'in Cumhuriyet'in ilanı öncesindeki yazıları dikkate alındığında- eleştirel bir boyut taşımaktaydı (Üçüncü, 2023, s.10-12).

Resim 10. 1 Teşrin-i Evvel 1339/1923 Akbaba

Gazetelerde ise sürecin başlarında basit çizimlere yönelinmişti. Bunlar, Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarıyla birlikte sunulmuştu. Cumhuriyet, büyümekte olan kız çocuğu ve daha çok başındaki defne tacıyla barışı (ve ülkeyi de) simgeleyen kadın şeklinde resmedilmişti. Nitekim 1926 Ekim'inde Papağan'da da Cumhuriyet, Mustafa Kemal ve İsmet Paşaların arasında/kucaklarında kendisine demiryolu ve lokomotif hediye edilen küçük bir kız çocuğu olarak nitelendirilmişti.. Bir yandan öncülerin himayesinde cumhuriyetin gelişmesi sembolleştirilirken bir yandan da sistem ile çağdaşlaşma çabaları arasında bağ kurulmuştu (Papağan, 27 Ekim 1926, s.1). Öte yandan gazete çizimlerinde barışın yanında beklenti, amaç ya da özelliklerden biri resmedilmişti. Genellikle monarşiden kurtulmak, gelecek vizyonu ve adalet gibi temalar barış ile birlikte ancak çok yönlü ve detaylı/karışık olmayacak şekilde kullanılmıştı (Cumhuriyet, 29 Ekim 1925, s.1; Cumhuriyet, 29 Ekim 1926, s.1; Yeni Ses, 29 Ekim 1926, s.1; Vakit, 29 Ekim 1926, s.1).

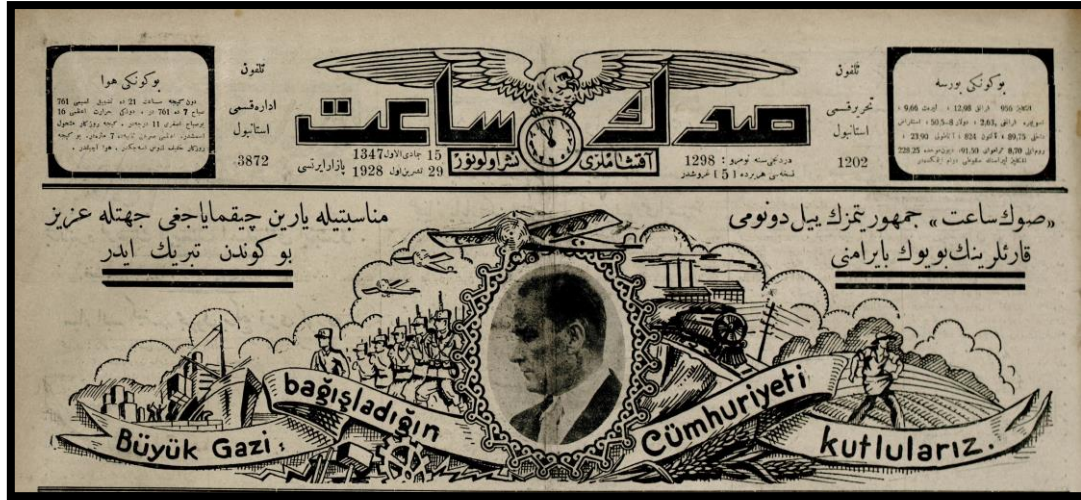
Resim 11, 12. 27 Ekim 1926 Papağan-29 Ekim 1926 Vakit

Resim 13, 14, 15. 29 Ekim 1925-29 Ekim 1926 Cumhuriyet-29 Ekim 1926 Yeni Ses

1920'lerin ikinci yarısında daha çok yönlü çizimlerle karşılaşılmaktadır. 29 Ekim 1928 tarihli *Son Saat* gazetesinin ilk sayfasındaki görsel, bu açıdan çarpıcı örneklerden biri olarak kabul edilebilir. Görsel içine yerleştirilmiş «Büyük Gazi, bağışladığım Cumhuriyeti kutlularız.» cümlesi aslında içeriği bütünüyle tanımlamaktadır. Bununla birlikte görsel içindeki figürler ve temanın pek de bir tanıtım söylemine ihtiyaç duymadığı ileri sürülebilir. Grafik çizimin merkezinde Mustafa Kemal Paşa'nın vesikalik boyutundaki profil fotoğrafı bulunuyordu. Bir yanda, askerlerle, uçaklarla, gemilerle, binalar ve dönen çarklarla hem sanayi ve teknoloji hem de savunma açısından kalkınma; diğer yanda da demiryolu, elektrik-telgraf direkleri, fabrika, tarladaki köylü ve buğday başaklarından oluşan figürlerle çok yönlü üretim, bir çağdaşlaşma modeli tanımlanmıştı. En önemlisi bu modelin kurucusuna işaret edilmekteydi ki bunlar, biraz da Türkiye'nin hayatında Mustafa Kemal'in yeri ve liderliğinin zamanla

güçlenmesinin/güçlendirilmesinin (ya da bu yöndeki uğraşların) yansımasıydı/parçasıydı (Son Saat, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1928, s.1).

Resim 16. 29 Ekim 1928 Son Saat

1920'lerin ortaları ya da ikinci yarısı olarak ele alınabilecek dönemde daha gelişmiş ve çok yönlü grafik çizimlere dolayısıyla biraz daha farklı içerik üretimine mizah dergisi *Karagöz*'de de başvurulmuştu. *Karagöz*, 1926'da demiryolu, izci gençler, asker, okul, fabrika, havada uçaklar ve yerleşim alanı üzerine doğan içinde Mustafa Kemal'in resminin yerleştirildiği güneşten oluşan çizim yayımlamıştı ki bu ana hatlarıyla çok yönlü çizimlerin ilk örneklerindendi. Burada da sanayi, ulaştırma, savunma, eğitimle bütünsel kalkınmanın yanında ülkenin yönlendiricisi, geleceği olarak Mustafa Kemal Paşa işlenmekteydi. Üstelik görselin çerçevesinin iki yanında İsmet ve Fevzi Paşaların profil resimleri yayımlanmıştı (*Karagöz*, 30 Ekim 1926, s.1). Kuşkusuz derginin en farklı görsellerinden biri 1927 yılına aitti.

Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1927 Kurultayı'nda okuduğu Nutuk, «Cumhuriyet'in ilk kitabı», yazarı da Cumhuriyet'in babası olarak nitelendirilmişti/kimliklendirilmişti. Dolayısıyla Nutuk, Cumhuriyet'in rehberi olarak gösterilmekteydi. Görselde yer verilen nöbet tutar pozisyonundaki asker figürü kuşkusuz bunların koruyucusu kimliğine sahipti (*Karagöz*, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1927, s.1).

Resim 17, 18. 30 Teşrin-i Evvel/Ekim 1926-29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1927 Karagöz

Ayrıca 1920'lerin ortalarında olduğu gibi 1930'ların hemen başlarında da görülecek film şeridi mantığında kronolojik görsel dizileri de oluşturulmuştu. *Milliyet*, manşetinin hemen altında yatay ve sayfanın sol başında ise dikey görsel şeritleri düzenlemiş; ters L (Γ) olarak görülebilecek bu düzenlemenin köşesine (manşet altındaki sol yan) parıldayan güneş içinde Mustafa Kemal Paşa'nın resmi yerleştirilmişti. Dolayısıyla yatay ve dikey yerleştirmelerin başlangıç noktasında ve ortaya çıkan 90 derecelik açının merkezinde Mustafa Kemal Paşa durmaktaydı. Dikey şerit maliye, adalet, savunma, sanayi üretimi, barış sembollerinden oluşurken yatay şerit askeri/sivil denizcilik, havacılık, tarım, ulaştırma, demokrasi mesajını veren çizimlerden kurgulanmıştı. Ters L'nin (Γ) oluşturduğu açının içinde Mustafa Kemal Paşa'nın takım elbiseli çizimine de yer verilmişti (*Milliyet*, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1926).

1931 Ekim'inde benzer bir uygulamayla *Cumhuriyet* gazetesinde karşılaşılmaktadır. Gazetenin 29 Ekim 1931 sayısında manşet altında soldan sağa doğru sıralanan Mustafa Kemal Paşa'nın 1919 tarihli bir fotoğrafından başlayarak 1923'e uzanan kronolojik bir dizi oluşturulmuştu. Böylece, fotoğraflar aracılığıyla 1919'da Osmanlı paşası üniformasıyla Mustafa Kemal'den 1920, 1921, 1922 ve nihayet 1923 tarihli *Cumhuriyet*'in simgelerinden smokin ve silindir şapkalı «Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerine» ulaşılmaktadır. Dizinin sonuna defne taç takılı, bir elinde yanan meşale ve diğer elinde çelenk taşıyan ülke, başarı/zafer ve barış simgesi kadın figürü konulmuştu. Üstelik bu kadın figürü, ülke, başarı ve barış yanında ışık, ümit, aydınlık sembollerinin yanında kurucunun izlenmesi gerektiği mesajını da yansıtmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa, cumhuriyet ve barışın gerçek kaynağı durumundaydı (*Cumhuriyet*, 29 Teşrinievvel/Ekim 1931, s.1).

Resim 19, 20. 29 Ekim 1926 Milliyet-29 Ekim 1931 Cumhuriyet

1920'lerin özellikle grafik çizimlerden oluşan görsellerinde yer yer gelecek, başarı/zafer, aydınlık ve umut temasıyla karşılaşılacaktır. Dönemin özelliği, Cumhuriyet'in sık sık doğrudan Mustafa Kemal Paşa ile özdeşleştirilmesidir. Görsellerde Cumhuriyet'in O'nun eseri olduğunun altı çizilmektedir. Buna bağlı olarak sonraki süreçlere göre basit çizim ve tekniklerle hayat öyküsü işlenmiştir. Öte yandan farklı sembol ve temaları işleyen grafik çizimlerini de ilk ve temel-basit örnekleri gazete ve dergilerin (Karagöz) sayfalarını süslemişti. Bu görsellerde genellikle, savunma-güvenlik, ulaştırma, gelişme/sanayileşme ve üretim alan ve çabaları konu edilmiştir.

1930'lu Yıllar

1930'lu yılların Cumhuriyet Bayramı görsellerinde 1920'li yıllarda olduğu gibi çoğunlukla Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün fotoğraf ya da çizimlerine doğrudan yer verilmişti. Bununla birlikte *Cumhuriyet* gazetesi 1932'de, *Akşam* ise 1936 ve 1938 senesi Cumhuriyet Bayramı görsellerinde, ülkenin çok yönlü kalkınmasını resmederek Mustafa Kemal Atatürk'ün çizime dayanan portresini/resmini ya da fotoğrafını kullanmadan O'nu dolaylı ifade etmişlerdi.

Çağdaşlık Yolcusu Türkiye

1930'ların grafik çizimleri çoğunlukla Atatürk'e odaklı şekilde aslında O'nu merkezde konumlandırarak adeta Türkiye'nin çağdaşlaşma mucizesini resmetmişlerdi.

Resim 21, 22. 29 Ekim 1933 Cumhuriyet-29 Ekim 1935 Yeni Asır

Cumhuriyet'in 10. Yıl Kutlamaları sırasında *Cumhuriyet* gazetesi 29 Ekim sayısında eski-yeni, yani cumhuriyet öncesiyle 10. Yıl'ın karşılaştırmasına dayanan bir görseli kamuoyuna sunmuştu. Görselin çerçevesini harap bir ülkeden sanayileşmiş ve kalkınmış Türkiye'ye uzanan çizgiler oluşturmuştu. Görselde de Hatay'ın Türkiye'ye dahil olmadığı Misak-ı Milli sınırları etrafında uçaklar, demiryolları, askeri gemiler resmedilerek işgalden gerçek kurtuluşa ülkenin hikayesi özetlenmişti. Bu arada Ankara ve İzmir'deki Atatürk heykelleri işaretlenerek Atatürk odaklı sanatsal gelişme de ihmal edilmemişti. Üstelik bunların hepsinin üstünde Mustafa Kemal (Atatürk), Türkiye'nin güneşi olarak ışıldıyordu (*Cumhuriyet*, 29 Ekim 1933, s.1).

(Münih Güzel Sanatlar Akademisi'nde eğitim almış bir çizer olan) Kadri Atamal imzalı 29 Ekim 1935 tarihli *Yeni Asır*'ın birinci sayfa görselinde Atatürk güneşinin ışıldaması eşliğinde kentleşme, ulaştırma ve sanayide gelişme, kırsalda üretim ve tarımdan fabrikaya işçi temaları işlenmişti. Gazetenin manşeti ise «Cumhuriyeti yaratan Atatürke ulusun şükranını sunalım» şeklindeydi (*Yeni Asır*, 29 Ekim 1935, s.1).

Türkiye'nin çağdaşlaşma çabalarını ve ulaştığı seviyeyi ön plana çıkartan Atatürk ve Cumhuriyet temalı çizimlerin en gelişmiş ve etkileyici örneklerinin 1930'ların ortalarında ve ikinci yarısında üretildiği söylenebilir. Grafik çizimlerin detaylanarak gelişmesi tesadüf değildi ; çünkü dönem, Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Türk Aydınlanması'nın adeta altın çağı olarak değerlendirilebilecek yıllara denk düşüyordu. Dönemin örnekleri içinde 1936, 1937 ve 1938 yılı Ekim'ine ait sırasıyla *Cumhuriyet*, *Yeni Asır* ile *Son Telgraf*'ın yayımladığı grafik çizimler dikkat çekmektedir.

29 Ekim 1936 tarihli *Cumhuriyet*'in manşeti altında tam sayfanın yaklaşık yarısını kaplayacak şekilde basılan Ercümen (Kalmık) imzalı görsel, Türkiye'nin hemen hemen bütün kalkınma ve çağdaşlaşma çabalarını yansıtan simgelerinin birleştiği çizimlerden idi. Çizimde Atatürk inşacı kimliğiyle önde, yaptıkları arkada konumlandırılmış; Cumhuriyet bir kalkınma hareketi olarak tanımlanmıştı. Ulus'taki Zafer Anıtı (Atatürk Heykeli) ise onu her şeyin kalbi olarak gösterirken kuşkusuz sanatsal çalışmalara atıf niteliğinde olmalıdır. Ayrıca askeri teknoloji ve gelişmişlik, kalkınmanın bir parçası olarak çizim planında yer almıştı. Burada resmedilen tören kıtasındaki

bütün askerlerin yüzü ön plandaki Atatürk'e dönüktür ki kuşkusuz bu, O'nun ülke yaşamındaki konumunu belirlemektedir (Cumhuriyet, 29 Ekim 1936, s.1). Aynı tarihli *Tan*'da yine ilk sayfanın yarısından fazlasına yayılan daha az figür ve simge içeren bir grafik çizim yayımlanmıştı. Atatürk'ü merkeze alarak çağdaşlaşma çalışmalarını sembolize eden görsel, kitap simgeleri üzerinden özellikle dil ve tarih çalışmalarına işaretle kalkınmanın kültürel boyutuna atıf yapmaktaydı (*Tan*, 29 Ekim 1936, s.1).

Resim 23, 24. 29 Ekim 1936 Cumhuriyet-29 Ekim 1936 Tan

Resim 25, 26. 29 Ekim 1937 Yeni Asır-29 Ekim 1938 Son Telgraf

Bir yıl sonra *Yeni Asır*'ın 29 Ekim tarihli ve Vedat imzalı ilk sayfa görseli, bol figür ve sembol içermekteydi. Kırmızı renk ve bayrak temasıyla milliyetçiliği öne çıkartırken grafik çizim çerçevesinin geneli benzer örneklere göre daha soluk renkler içermişti. Mustafa Kemal

Atatürk'ün arkasında Altı Ok özellikle vurgulanmıştı. Böylece Cumhuriyet'in düşünsel temellerine ciddi bir atıf yapılıyordu. Bununla birlikte çok sayıdaki figür ve sembollerle tarımdan fabrikalaşma kanalıyla sanayi üretimine, hava deniz ve kara ulaşımına, mali yeterliliğe, savunmaya hatta yüksek binalarla şehirleşmeye uzanan hemen hemen bütünsel bir kalkınmanın her alanına değinilmişti. Paraşüt kullanımı da ihmal edilmemişti ki bu, çizimin Altı Ok ile birlikte farklı yönlerindendi. Görselin çerçevesinin üstüne, dolayısıyla hemen her figürün üstüne ve merkezine ağırlığını hissettirir şekilde, arkasında Altı Ok olan Atatürk büstü yerleştirilmişti. Zaten baca ve binaların eğimi, güç merkezi olarak Atatürk'ü işaret ediyordu (Yeni Asır, 29 Ekim 1937, s.1).

1938 Ekim'inde yani Cumhuriyet'in 15. Yılı'nda *Son Telgraf* da yayımlanan ilk sayfa görselinde, Türkiye çağdaşlaşmasının sanat dahil farklı alanları simgeleştirilirken konjonktürel etkilerle olduğu tahmin edilebilir şekilde asker ve süngü biraz öne çıkartılmıştı.

1930'lu yıllarda Türkiye'deki çağdaşlaşma çabalarının paralelinde dönemin grafik çizimlerinde Atatürk öncülüğünde ülkedeki üretim, azim ve çalışkanlık; demiryolları ve sanayileşmede sağlanan başarı, uçaklar üzerinden gelecek, teknoloji ve hatta sanatsal gelişme öncelikli vurgulardı. Grafik çizimlerde yer yer asker sembolüne yer verilmesi de yine gelişmişlik göstergesiyle ilişkiliydi. Bunlarda bütünsel kalkınma çabaları kapsamında kitap sembolü ile kültür/harf devrimi ve halk eğitimi de seslendirilmişti. Doğal olarak tüm bu vurgular ve üzerinde durulan temalar, duyulan gurur ve övünçün yansımasıydı.

Barış, Güç ve Askeri Kimlik

Mustafa Kemal Paşa, 1931 Nisan'ında seçimlere yönelik yayınladığı beyannamede «Yurtta sulh cihanda sulh» için çalıştıklarını açıklamıştı (Milliyet, 21 Nisan 1931, s.1). Yılın sonbaharında, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü'nün (Aras) aynı gün hem *Cumhuriyet* hem de Atina'daki *Elefteron Vima* gazetelerinde «Türk-Yunan Dostluğu ve gayesi» adlı makalesi yayımlanmıştı. Tevfik Rüştü makalesinde Cihan Harbi sonrasında dünyada siyasi ve ekonomik dengelerin bozulduğunu, acıların ve milletlerin hareketliliklerinin arttığını belirterek çözümü birleşmelerde/ittifaklarda bulduklarını dile getirmişti (Cumhuriyet, 7 Teşrinievvel/Ekim 1931, s.1). Bunlar birleştirildiğinde Türkiye'nin ekonomik kriz sonrasında yeni ve büyük savaşın kapısının açıldığını öngördüğü ve çözüm olarak Yurtta Barış Dünyada Barış denklemi geliştirdiği anlaşılabilir (Malkoç, 2014c, s.207-208; Malkoç, 2023d, s.10-11).

Resim 27, 28. 29 Ekim 1934 ve 29 Ekim 1936 Haber

Bu bağlamda 1930'ların ortalarında barış simgesini yansıtan figürler, çizimler; bağımsız olarak ya da çağdaşlaşma çabalarını içeren görsellerin içinde azımsanmayacak orandadır. Bunların renkli örneklerinden birini 29 Ekim 1936 tarihli *Haber* gazetesi yayımlamıştı (Haber, 29 Ekim 1934, s.1; Haber, 29 Ekim 1936, s.1). 1936 yılına ait görselde Atatürk güneşi altında Türkiye'nin her alanda zaferi/başarısı, kalkınması, şehirleşmesi, çalışma azmi ve gençlere dayanan dinamizmi sembolleştirilirken ön plana alınan tema, entelektüel gelişim, yani kültür devrimleriyle barıştı (Haber, 29 Ekim 1936, s.1). Zaten barış, bir diğer ifadeyle muhtemel savaşa karşı savaşız çözüm Türkiye için adeta zorunluluktur. Çünkü Türk Devrimi'nin çağdaşlaşma çalışmalarının hedeflerine taşınması ve ekonomik gelişmenin sağlanması; iş yapının güçlendirilmesi ve bunların sürdürülebilirliği için barış, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu iklimdi.

Türkiye'nin dünya savaşı öngörüsünün yansıması, 1936'ların ikinci yarısındaki grafik çizimlerden izlenebilmektedir/okunabilmektedir. Önceleri daha çok gelişmişlikle ilişkili resmedilen askeri kimlik ve güç vurgusu, biraz caydırıcı nitelikte biraz da gövde gösterisi amaçlı ön plana çıkarılmıştı. Doğaldır ki çizimlerdeki bu tercih ve kamuoyuna verilen mesajlar aslında uluslararası konjonktürle ilgili/ilişkili idi.

Tan'ın 29 Ekim 1937 tarihli manşet altı görselinde toplumsal düzen, genel ve askeri güç, çalışma ve azimle bunların koordinasyonu sembolleştirilmişti. Sivil kimliğiyle görselin içine yerleştirilmiş Atatürk fotoğrafının hemen arkasında Milli Mücadele hatıralarını yaşatmak ve Kurtuluş Savaşı'nın zaferlerini anlatmak için hazırlanan Ulus'taki Zafer Anıtı'nın yükseltilmesi kuşkusuz anlamlıdır (Tan, 29 Ekim 1937, s.1).

Aynı tarihi taşıyan *Cumhuriyet*'in görselinde ise çağdaşlaşma çabaları daha arka fona kaymış, asker kimliği ve sivrilmiş parıldayan süngüler caydırıcı unsur olarak ön plana geçmişlerdi. Gazetenin bir sene sonra dağıttığı 15. Yıl İlavesi'ndeki grafik çizim de hemen hemen aynı tema üzerine kurulmuş; çağdaşlaşma çalışmaları arka fona kaydırılmıştı. Aynı zamanda askeri disiplini sembolize eden Türk bayrağı taşıyan kıtanın gözlerinin Atatürk'te olması, ona bakıyor şeklinde çizilmeleri, hiyerarşik konuma bağlı emir beklendiği izlenimini oluşturuyordu.

Kuşkusuz O'na karşı duyulan saygı, hayranlık ve hassasiyeti de işliyordu (Cumhuriyet, 29 Ekim 1937, s.1; Cumhuriyet 15. Yıl İlavesi, 29 Ekim 1938, s.1).

Resim 29. 29 Ekim 1937 Tan

Resim 30, 31. 29 Ekim 1937 Cumhuriyet-30 Ekim 1938 Cumhuriyet 15. Yıl Eki

Nihayet, gazete görsellerinde barış teması aslında hem 1920'li yıllarda hem de 1930'larda ihmal edilmemişti. Üstelik 1930'ların parolası Yurtta Sulh Cihan'da Sulh idi. Askeri güç vurgusunun caydırıcı bir konumda olduğu hemen yanında barış temasının güçlü şekilde işlenmesinden anlaşılmaktadır. Grafik çizimlerde caydırıcı da olsa süngüler ön plana çıkmıştı.

Yeni Nesillerle Çocuklar Üzerinden Gelecek Vizyonu ve Vedalaşma

Mustafa Kemal Paşa, 1927 yılında okuduğu Nutuk'un sonunda Türk gençliğini «Türk istiklalini, Türk Cumhuriyeti'ni, ilelebed, muhafaza ve müdafaa» ile, ve gerektiğinde «kurtarmak»la

sorumlu tutmuştu³ (Gazi Mustafa Kemal, 1927, s.542-543). *Yeni Asır*, Cumhuriyet'in kuruluşunun onbirinci yıl dönümü olan 1934 Ekim'inde Türk gençliğine, bu temel sorumluluğunu bir grafik çizimle hatırlatmıştı. Çizim aynı zamanda gençliğin saltanatı yıkarak tahta oturma güç ve enerjisine sahip olduğuna işaret etmekteydi (*Yeni Asır*, 29 Ekim 1934, s.1).

Yeni nesiller açısından çocuklarla Cumhuriyet'in ilişkilendirilmesi ve Atatürk'le resmedilmelerinin ilk örnekleri doğal olarak 1920'li yıllara inmektedir (*Büyük Gazete*, 1 Kasım 1928, kapak sayfası). Bununla birlikte çocukların Cumhuriyet ile bağlarını açıklamaya ve güçlendirmeye yönelik yayın politikasını, 1930'ların ikinci yarısındaki Cumhuriyet bayramlarında özellikle *Son Posta* gazetesi gütmüştü⁴.

Resim 33. 29 Ekim 1934 Yeni Asır

³ «Ey Türk gençliği! Birinci vazifen; Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi seni bu hazineden mahrum etmek isteyen dâhil ve harici bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklal ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin. Bu imkân ve şerait, çok namüsaıt bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklal ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar, gaflet ve dalalet ve hatta hıyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri, şahsi menfaatlerini müstevlilerin siyasi emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakruzaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir. Ey Türk istikbalinin evladı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklal ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.»

⁴ *Cumhuriyet* gazetesi de 29 Ekim 1935 tarihinde bu yönde bir görsel yayımlamıştı (*Cumhuriyet*, 29 Ekim 1935, s.1).

Resim 32. 1 Kasım 1928 Büyük Gazete

Resim 34, 35. 29 Ekim 1935 Cumhuriyet-29 Ekim 1936 Son Posta

Resim 36. 29 Ekim 1937 Son Posta

Son Posta'nın 1936-1938 yılları arasında yayınladığı görseller, çocukların Atatürk sevgisinin yanında gelecek ve vizyon temasını içermekteydi. Kuşkusuz bu görseller, Atatürk'le birlikte cumhuriyet kültürünün oluştuğu izlenimini de somutlaştırmaktadır. Öte yandan Atatürk'ün kaybından 12 gün önce *Son Posta*'nın yayınladığı 29 Ekim 1938 tarihli, küçük bir çocuğun sarıldığı Atatürk fotoğrafını hiç birşeye değişmemesi, paylaşmak istememesini işleyen görsel ve «Ona herşey feda!» söylemiyle Cumhuriyet Bayramının kutlanması, aslında içten bir vedalaşma olarak kabul edilebilir. Kuşkusuz bunlar, halkın en küçük halkasında bile Atatürk ve Cumhuriyet'in içselleştirildiğinin/benimsendiğinin, onlara gösterilen samimiyet ve duyulan sevginin göstergesiydi (*Son Posta*, 29 Ekim 1936, s.1; *Son Posta*, 29 Ekim 1937, s.1; *Son Posta*, 29 Ekim 1938, s.1).

Resim 37. 29 Ekim 1938 Son Posta

SONUÇ

2023 senesi, Cumhuriyet'in ilanının 100.; Atatürk'ün vefatının 85. yılına tesadüf etmektedir. Bundan hareketle Atatürk'ün kendi döneminde kamuoyunda nasıl değerlendirildiğini, Türkiye'nin toplumsal yapısı içinde nasıl konumlandırıldığını değerlendirmenin dönemsel açıdan anlamlı ve farklı bir seçenek olduğu düşünülebilir. Özellikle 1923-1938 döneminin Cumhuriyet Bayramı kutlamalarını Mustafa Kemal Atatürk'e odaklı görseller üzerinden incelemek kuşkusuz O'nu anma platosunda yaratıcı ve özel bir uygulama/çalışma niteliindedir. Öte yandan kurtarıcı, kurucu ve yönlendirici/yön gösterici bir lider olarak sadece kendisinin hatırlanmasını istemişti ki Cumhuriyet bayramlarıyla kutlamaları hem içerik hem anlamıyla bu açıdan önemli bir kanal işlevini yüklenmiştir.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de resmi bayramların hemen hepsinin işlevleri arasında bir millet-ulus oluşturma çabalarının yanında geri kalmışlığın ağır bedellerini hatırlatma misyonu yadsınamayacak konumdadır. Ayrıca çağdaşlaşma doğrultusunda ulaşılan aşamalar, sağlanan dönüşüm, övünç ve gurur kaynağı olarak değerlendirilir ki bu zaten hafızayı canlı tutma amaçlıdır.

Cumhuriyet Bayramı günlerinde yayın organları hem cumhuriyetin anlam ve önemi hem de biraz yayın politikaları doğrultusunda karikatür ya da grafik çizimler üretmişlerdir. Gazete ya da dergilerin çizimleri zaman geçtikçe her açıdan ciddi bir gelişme kaydetmiştir ki Türkiye'nin 20. Yüzyıl sonu ve 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde reklamcılık alanında sağladığı başarıyı şaşırıca bulmamak gerekir. Gazetelerin ürettikleri görseller aracılığıyla pek yazıya gerek kalmaksızın

hatta okuma yazma bilmek gibi gereklilikleri de aşarak tüm kitlelere somut mesajlarını ilettikleri değerlendirilebilir. Yayın organları, çoğunlukla Mustafa Kemal Atatürk merkezli çizimleriyle konjonktürel etkilerle birlikte dolaylı ya da doğrudan durum tespiti yaptıkları gibi beklenti ya da kaygılarını yansıtmışlardı.

En önemlisi şudur ki yayın organlarının çizimlerine mümkün olduğunca toplu şekilde yaklaşıldığında büyük resim görülebilmektedir. Zira son derece düzenli kabul edilebilecek ya da sistematik bir bütünlükle karşılaşmakta; birbirlerinin eksiklerini giderici ya da tamamlayıcı bir tablo oluşturmaktadırlar. Ayrıca toplu bakış açısı sayesinde 1923-1938 yıllarında kamuoyu araçlarının karikatür ya da grafik çizimler gibi görseller kanalıyla Atatürk ve Cumhuriyet'e yaklaşımları, algı ya da tanımlamaları çok kesin çizgilerle görülebilmekte; Türk basınınca Cumhuriyet Bayramı ve kutlamaları sırasında Mustafa Kemal Atatürk'ün nasıl işlendiği, algılandığı ve kitlelere nasıl aktarıldığı değerlendirilebilmektedir.

1923-1938 dönemi Cumhuriyet kutlamalarındaki karikatür, çizim ve grafik çizim gibi uygulamalardan Atatürk'ün başarı/zafer, güven, istikrar, güç, birlik, üretim, çalışma kültürü, kalkınma, çağdaşlaşma, barış ve gelecek vizyonu anlamına geldiği; bu yaklaşımlarla tanımlandığı rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet'in Atatürk sayesinde kurulmasından öte onunla özdeşleştirildiği, görsellerden çıkan bariz bir sonuçtur. Bu noktada basın görsellerinin Mustafa Kemal Atatürk'ü kültürleştirmeyi kolaylaştırdığı ya da kültürleştirmede etkilerinin olduğu da düşünülebilir. Diğer yandan kendisi, Cumhuriyet'i, «en büyük eseri» olarak tanımlarken sistemi, çağdaşlaşma devrimiyle özdeşleştirmişti. Bilhassa 1930'ların görsellerinde Atatürk Türkiyesince ulaşılan seviye ile duyulan gurur ve övünç yansıtılmıştır. Doğaldır ki bunun altında cehaletin yol açtığı geri kalmışlığın getirdiği sonuçlarla yüzleşmek, mücadele ve bu yüzleşmeyle mücadeleden galip çıkmanın getirdiği özgüven yatıyordu.

Hem 1920'lerde hem de 1930'lu yıllarda kullanılan semboller doğan ya da parıldayan güneş, defne dalı/tacı, kadın, Türk bayrağı ya da ayyıldız olarak sıralanabilir. Dolayısıyla her iki dönemde de gelecek, barış ve ulusal değerlere vurgu yapılmıştı. Kadın başlı başına çoklu sembol durumundaydı. Vatan/ülke, cumhuriyet, üretkenlik bunlar arasında başlıcalarıydı. Bu arada belirtmek gerekir ki «Yurtta Sulh Cihanda Sulh» 1930'lu yılların Türkiyesinin dış politika parolası olmakla birlikte Türk dış politikasının özünde bu anlayışın yattığı basın görselleri üzerinden de ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

- ACUN, F. (2004). Görsellik ve Yakın Dönem Tarihi Araştırmalarında Kullanımı. *Kebikeç*, S.18, s.95-118
- ACUN, F. (2007). Milli Mücadele ve Atatürk Dönemi Kaynaklarının Toplu Değerlendirilmesi. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.24/2, s.1-21
- Akbaba, 1 Teşrin-i Evvel 1339, s.1
- BAYKAL, Ö. (2022). Görsel Tarih Çalışmalarında Fotoğraf Okuma Yöntemi. *Journal of Anglo-Turkish Relations/Türk-İngiliz İlişkileri Dergisi*, S.3/1, s.97-127

- Büyük Gazete, 1 Kasım 1928, kapak sayfası
- Cumhuriyet 15. Yıl İlavesi, 29 Ekim 1938, s.1
- Cumhuriyet, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1924, s.1
- Cumhuriyet, 31 Teşrin-i Evvel/Ekim 1924, s.1
- Cumhuriyet, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1925, s.1
- Cumhuriyet, 31 Teşrin-i Evvel/Ekim 1925, s.1
- Cumhuriyet, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1926, s.1
- Cumhuriyet, 30 Teşrin-i Evvel/Ekim 1927, s.1
- Cumhuriyet, 7 Teşrinievvel/Ekim 1931, s.1
- Cumhuriyet, 29 Teşrinievvel/Ekim 1931, s.1
- Cumhuriyet, 29 Ekim 1933, s.1
- Cumhuriyet, 29 Ekim 1935, s.1
- Cumhuriyet, 29 Ekim 1936, s.1
- Cumhuriyet, 29 Ekim 1937, s.1
- Gazi Mustafa Kemal (1927). Nutuk. Ankara: Türk Tayyare Cemiyeti
- Haber, 29 Ekim 1934, s.1
- Haber, 29 Ekim 1936, s.1
- Karagöz, 30 Teşrin-i Evvel/Ekim 1926, s.1
- Karagöz, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1927, s.1
- MALKOÇ, E (2023). 100. Yılında Lozan Barış Antlaşması: Pandora'nın Kutusu Açıldı mı?. *Toplumsal Tarih*, S.355, s.10-11.
- MALKOÇ, E. (2014c). 1930'ların İlk Yarısında Türk Basınının Penceresinden Balkan Konferansları ve Arnavutluk, içinde, 3. *Uluslararası Dil ve Edebiyat Kongresi (UDEK 30 Ekim-1 Kasım 1914)*, s.189-212, Tiran.
- MALKOÇ, E. (2023a). Atatürk ve İnönü Dönemi Türk Basımında 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamalarının Görselleri Üzerine Bir Değerlendirme. Görsoy Şahin (ed.), içinde, *100. Yılında Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi*, c. 4, (s.2112-2182). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- MALKOÇ, E. (2023b). Sürecin En Erken Evresinde Cumhuriyet'in İlanını Karikatür[k]lerle Okumak. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt 25/100. Yılında Cumhuriyet Özel Sayısı, s.332-362.
- Milliyet, 21 Nisan 1931, s.1
- Milliyet, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1926
- Milliyet, 30 Teşrin-i Evvel/Ekim 1927, s.1
- Papağan, 27 Teşrin-i Evvel/Ekim 1926, s.1

REYHANOĞLU, G., ÖZCAN, A. (2021). İnançtan Anlatıya: Hatay Halk Kültüründe Defne. *Uluslararası Halk Araştırmaları Dergisi-UHAD*, S.4/6, s.62-87.

Son Posta, 29 Ekim 1936, s.1

Son Posta, 29 Ekim 1937, s.1

Son Posta, 29 Ekim 1938, s.1

Son Saat, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1928, s.1

ŞAHİN, F. K. (2023). Lozan Antlaşması Sonrasında Türk-İngiliz İlişkilerinde Çatışmanın Devamına Bir Örnek: Haydarpaşa İngiliz Mezarlığının Tahribi Meselesi. *Selçuk Türkiyat*, S.57, s.133-160.

Tan, 29 Ekim 1936, s.1

Tan, 29 Ekim 1937, s.1

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:2, C.18, İ:106, Tarih: 16.4.1341

Tevhid-i Efkâr, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1924, s.1

Ulus, 30 Ekim 1937, s.1

Ulus-Cumhuriyet'in 15. Yıl Özel Eki, 30 Ekim 1938, s.1

ÜÇÜNCÜ, U. (2023). Cumhuriyetin İlanının Akbaba Gazetesine Yansımaları. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.7, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Özel Sayısı, s.1-23.

Vakit, 29 Teşrin-evvel/Ekim 1931, s.1

Vakit, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1926, s.1

Yeni Asır, 29 Ekim 1934, s.1

Yeni Asır, 29 Ekim 1935, s.1

Yeni Asır, 29 Ekim 1937, s.1

Yeni Ses, 29 Teşrin-i Evvel/Ekim 1926, s.1